

مقدمه

هرگاه پیامبری از سوی خداوند مبعوث می‌شد، برای این که مردم دریابند که وی با خداوند ارتباط دارد و از طرف او مأمور به پیامبری شده است، کارهای خارق العاده‌ای انجام می‌داد که هیچ کس بدون تأیید و اذن خداوند قادر به انجام آن‌ها نبود. قرآن کریم این کارهای خارق العاده را «آیت» یعنی نشانه و علامت نبوت می‌خواند و اندیشمندان اسلامی آن را «معجزه» می‌نامند زیرا عجز و ناتوانی سایر افراد در این امور آشکار می‌شود.

نکته: معجزات پیامبران گذشته، فقط برای مردم آن زمان قابل مشاهده بود و امروز اثری از آن‌ها باقی نمانده است.

آخرین معجزه نبوت

معجزه آخرین پیامبر الهی که می‌خواهد از جانب خداوند برای همه زمان‌ها، پیامبر باشد، باید به گونه‌ای باشد که:

۱. مردم زمان خودش به معجزه بودن آن اعتراف کنند و آن را فوق توان بشری بدانند.

۲. آیندگان نیز معجزه بودن آن را بپذیرند.

معجزه‌ای از جنس کتاب

خداوند معجزه اصلی پیامبر گرامی اسلام (ص) را قرآن کریم قرار داد؛ معجزه‌ای از جنس «کتاب». کتابی که هیچ کس توان آوردن همانند آن را ندارد. خداوند از کسانی که در الهی بودن قرآن کریم شک دارند، می‌خواهد کتابی همانند آن را بیاورند. و برای این که عجز و ناتوانی آن‌ها را نشان دهد، این پیشنهاد را به ده سوره کاهش داده است. و برای اثبات نهایت عجز و ناتوانی آنان، پیشنهاد آوردن حتی یک سوره مانند سوره‌های قرآن را هم به آن‌ها داده است.

از آن روز که قرآن کریم، دعوت به مبارزه را اعلام کرده است بیش از چهارده قرن می‌گذرد. مخالفان سرسخت اسلام در این باره تلاش بسیار کرده‌اند اما نتوانسته‌اند سوره‌ای حتی به اندازه سوره «کوثر» بیاورند که اندیشمندان و متخصصان، برابری آن را با سوره‌ای از قرآن بپذیرند.

نکته: آسان‌ترین راه برای غیر الهی نشان دادن اسلام و قرآن کریم، آوردن سوره‌ای مشابه یکی از سوره‌های این کتاب الهی بود.

جنبه‌های اعجاز قرآن کریم

هر کتابی از دو جنبه قابل بررسی است: یکی لفظی و دیگری محتوایی. قرآن کریم در هر دو جنبه معجزه است.

● جنبه‌های اعجاز قرآن کریم

۱. اعجاز لفظی و ظاهری

۲. اعجاز محتوایی و معنایی

۱. اعجاز لفظی

خداوند برای بیان معارف ژرف و عمیق قرآن، زیباترین و مناسب‌ترین کلمات و عبارات را انتخاب کرده است تا به بهترین وجه، معنای مورد نظر را برساند و دل‌های آماده را به سوی حق جذب کند. هر کس با زبان عربی آشنا باشد، به محض خواندن قرآن، در می‌یابد که آیات آن با سایر سخن‌ها کاملاً فرق می‌کند و به شیوه‌ای خاص بیان شده است.

این حقیقت از همان آغاز نزول مورد توجه همگان و حتی مخالفان قرار گرفت. ساختار موزون کلمه‌ها و جمله‌ها، زیبایی و شیرینی بیان و رسایی تعبیرات با وجود ایجاز و اختصار سبب شده بود که سران مشرکین، مردم را از شنیدن قرآن منع کنند و اگر کسی برای شنیدن قرآن نزد پیامبر می‌رفت یا از پشت دیوار خانه پیامبر، به قرآن گوش می‌داد، او را مجازات می‌کردند.

نکته: همین زیبایی‌های لفظی، سبب نفوذ خارق العاده این کتاب آسمانی در افکار و نفوس در طول تاریخ شده است و بسیاری از مردم به خصوص ادیبان و دانشمندان تحت تأثیر آن مسلمان شده‌اند.

۲. اعجاز محتوایی

محتوای قرآن کریم ویژگی‌هایی دارد که نشان می‌دهد از قلم هیچ دانشمندی تراوش نکرده است، چه رسد به شخصی که قبل از آن چیزی ننوشته و آموزشی ندیده است. برخی از این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

الف. انسجام درونی

می‌دانیم که آثار و نوشته‌های اولیه دانشمندان و متفکران با آثار دوران پختگی و کمالشان متفاوت است. از این رو دانشمندان معمولاً در نوشته‌های گذشته خود تجدیدنظر می‌کنند و اگر بتوانند، کتاب‌های گذشته خود را اصلاح می‌نمایند. اما قرآن کریم بر خلاف آثار و نوشته‌های دانشمندان نیاز به اصلاح و تجدید نظر ندارد. و با این که بیش از شش هزار آیه قرآن کریم در طول ۲۳ سال نازل شده و درباره موضوعات متنوعی سخن گفته است، با وجود این، نه تنها میان آیات آن تعارض و ناسازگاری نیست بلکه آیاتش دقیق‌تر از اعضای یک بدن با یکدیگر هماهنگ هستند.

ب. تأثیرناپذیری از عقاید دوران جاهلیت

در هر دوره‌ای از زمان، مجموعه‌ای از افکار، عقاید و آداب و رسوم که از آن به فرهنگ تعبیر می‌شود، مردم را کم و بیش تحت تأثیر قرار می‌دهد. فرهنگ مردم حجاز آمیزه‌ای از عقاید نادرست و آداب و رسوم خرافی و شرک‌آلود بود. با وجود این، قرآن کریم نه تنها از این فرهنگ تأثیر نپذیرفت، بلکه به شدت با آداب جاهلی و رسوم خرافی آن مبارزه کرد و به اصلاح جامعه پرداخت و از موضوع‌هایی چون «عدالت‌خواهی»، «علم‌دوستی»، «معنویت» و «حقوق برابر انسان‌ها» سخن گفته است.

پ. جامعیت و همه‌جانبه بودن

قرآن کریم با این که پانزده قرن پیش نازل شده، در مورد همه مسائل مهم و حیاتی که انسان در هدایت به سوی کمال بدان نیاز دارد، سخن گفته و چیزی را فروگذار نکرده است. قرآن کریم فقط از امور معنوی یا آخرت و رابطه انسان با خدا سخن نمی‌گوید، بلکه از زندگی مادی و دنیوی انسان، مسئولیت‌های اجتماعی و رابطه وی با انسان‌های دیگر سخن می‌گوید و برنامه‌ای جامع و همه‌جانبه را در اختیارش قرار می‌دهد.

حدیث

امام باقر (ع) می‌فرماید: خداوند آن‌چه را که امت تا روز قیامت به آن احتیاج دارد، در کتابش (قرآن) آورده است.

نکته: منظور از آن‌چه مورد نیاز است، نیازهای مربوط به برنامه زندگی و هدایت انسان هاست؛ یعنی همان نیازهایی که پیامبران به خاطر آن‌ها فرستاده شده‌اند.

ت. ذکر نکات علمی بی‌سابقه

در جامعه‌ای که علم و دانش جایگاهی نداشت و خبری از رشته‌های علمی نبود، قرآن کریم به برخی از نکات علمی اشاره می‌کند که در تمام دنیای آن روز بی‌سابقه بود و بعدها به مرور زمان، توسط دانشمندان کشف گردید.

نکته: اشاره به نکات علمی، گویای آن است که قرآن کریم بسیار فراتر از علم آن روز جامعه سخن گفته و ذکر این قبیل نکات علمی فقط از کسی ساخته است که آگاه به همه علوم باشد؛ یعنی خداوند متعال.

چند نمونه از این نکات علمی را با هم می‌خوانیم:

۱. **نیروی جاذبه:** تا قبل از قرن هجدهم دانشمندان فکر می‌کردند که ستارگان به سقف آسمان‌ها، چسبیده‌اند و به همین علت نمی‌افتند. اما قرآن کریم از وجود جاذبه میان ستارگان، به طوری که همه مردم بفهمند خبر داد و آن را عامل درهم نرفتن ستارگان در یکدیگر معرفی کرد و فرمود: «خداوند، آسمان‌ها را با ستون‌هایی که برای شما دیدنی نیستند، برپا داشته است.»

۲. **انبساط جهان:** نظریه انبساط جهان یکی از مهم‌ترین کشفیات نجومی انسان در قرن بیستم است. بر طبق این نظریه کهکشان‌ها با سرعت فوق‌العاده‌ای در حال حرکت و فاصله گرفتن از یکدیگرند که در نتیجه آن جهان هستی به طور مداوم در حال گسترش و انبساط است. خداوند در قرآن کریم به آن اشاره کرده است و می‌فرماید:

«و آسمان را با قدرت خود برافراشتیم و همواره آن را وسعت می‌بخشیم.»

پیام آیات

﴿ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ ﴾

(سوره یونس، ۳۸)

معنی آیه: می‌گویند (قرآن را) به خداوند افترا بسته است بگو اگر می‌توانید یک سوره همانند آن را بیاورید.

○ از پیام آیه شریفه، مستفاد می‌گردد که شاکان به حقانیت قرآن برای به کرسی نشاندن ادعای خود، مأمور به آوردن سوره‌ای مانند قرآن می‌باشند.

○ آیه شریفه صریحاً جنبه اعجاز و فوق بشری بودن قرآن کریم را اعلام می‌کند.

﴿ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴾

(سوره اسراء، ۸۸)

معنی آیه: بگو اگر تمامی انس و جن جمع شوند تا همانند قرآن را بیاورند نمی‌توانند، همانند آن را بیاورند هر چند پشتیبان هم باشند.

○ آیه شریفه عجز و ناتوانی همیشگی مخالفین قرآن در آوردن سوره‌ای مثل قرآن را، ذکر می‌کند.

○ در طول چهارده قرن که از نزول قرآن کریم می‌گذرد، مخالفان با همه تلاش، نتوانسته‌اند سوره‌ای مانند سوره قرآن بیاورند که اندیشمندان و متخصصان، برابری آن را با سوره‌ای از قرآن بپذیرند.

○ عبارت «لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ» عجز و ناتوانی همیشگی مخالفان قرآن را در مقابله به مثل با قرآن، ثابت می‌کند که حاکی از جاودانگی اعجاز نبوت پیامبر اسلام (ص) است.

﴿ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَ لَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴾

(سوره نساء، ۸۲)

معنی آیه: آیا در (معانی) قرآن نمی‌اندیشند اگر از نزد غیر خدا می‌بود قطعاً در آن ناسازگاری بسیار می‌یافتند.

○ از تدبیر در پیام آیه شریفه، مفهوم می‌گردد که میان آیات قرآن کریم تعارض و ناسازگاری نیست.

○ «انسجام درونی و هماهنگی آیات قرآن» از نشانه‌های اعجاز محتوایی و معنایی قرآن کریم است.

○ یکی از دلایل انتساب قرآن کریم به خداوند (الهی بودن قرآن) عدم تعارض و ناسازگاری در آیات آن است.

﴿ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴾

(سوره زاریات، ۴۷)

معنی آیه: ما آسمان را با قدرت بنا کردیم و همواره آن را وسعت می‌بخشیم.

○ یکی از ویژگی‌های اعجاز محتوایی قرآن کریم، ذکر نکات علمی بی‌سابقه است.

○ یکی از نکات علمی که خداوند در قرآن کریم به آن اشاره کرده است، انبساط جهان است که از مهم‌ترین کشفیات نجومی انسان در قرن بیستم است.

تمرین‌های امتحانی

آیات

۱. با توجه به آیه شریفه «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَ لَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» به سؤالات زیر پاسخ دهید:

الف. آیه به کدام جنبه از اعجاز قرآن کریم اشاره دارد؟

ب. در چه صورت قرآن دچار اختلاف و ناسازگاری زیادی می‌شد؟

پ. دلیل الهی بودن قرآن کریم چیست؟

۲. تعیین کنید هر یک از آیات زیر مربوط به کدام یک از ویژگی‌های قرآن کریم است؟

الف. لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَ لَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

ب. وَ السَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ

درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخص کنید:

۳. معجزات پیامبران گذشته، برای مردم آن زمان قابل مشاهده بود و امروز اثری از آنها نیست. درست نادرست
۴. هر پیامبری باید از سوی خدا کتابی بیاورد که مردم زمانش دریابند که وی از سوی خداوند مبعوث شده است. درست نادرست
۵. معجزه اصلی پیامبر گرامی اسلام (ص) از جنس کتاب بود. درست نادرست
۶. ساختار موزون کلمه‌ها و جمله‌ها و رسایی تعبیرات با وجود ایجاز و اختصار، از نشانه‌های اعجاز محتوایی قرآن کریم است. درست نادرست
۷. قرآن کریم کارهای خارق العاده پیامبران را آیت می‌نامد. درست نادرست
۸. قرآن کریم همه مسائل مهم و حیاتی که انسان در هدایت بدان نیاز دارد، بیان کرده است. درست نادرست

جملات زیر را با کلمات مناسب تکمیل کنید:

۹. قرآن کریم، آخرین کتاب الهی است که بر خاتم پیامبران نازل شده و نبوت ایشان می‌باشد.
۱۰. قرآن کریم هم از نظر لفظی و هم از نظر معجزه است.
۱۱. معجزه اصلی پیامبر اسلام (ص)، است.
۱۲. جنبه قرآن کریم سبب نفوذ خارق العاده آن در افکار و نفوس در طول تاریخ شده است.
۱۳. عبارت قرآنی که می‌فرماید: «خداوند، آسمان‌ها را با ستون‌هایی که برای شما دیدنی نیستند، برپا داشته است» مربوط به موضوع و جنبه اعجاز قرآن کریم است.

به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید:

۱۴. «موزون بودن کلمات و رسایی در تعبیرات» بیانگر کدام جنبه از اعجاز قرآن کریم است؟
۱۵. «نظریه انبساط جهان در نجوم» مربوط به کدام جنبه از اعجاز قرآن کریم است؟
۱۶. مخالفان الهی بودن قرآن کریم برای به کرسی نشاندن ادعای خود، از سوی قرآن، مأمور به چه امری می‌باشند؟
۱۷. آسان‌ترین راه برای غیرالهی نشان دادن قرآن کریم، چه بود؟
۱۸. دو جنبه اعجاز قرآن کریم را نام ببرید.

گزینه‌های درست را تشخیص دهید:

۱۹. اندیشمندان اسلامی عمل خارق العاده پیامبران را معجزه می‌نامند زیرا:
- الف. علامت و نشانه نبوت پیامبران است.
- ب. ناتوانی سایر افراد در این امور آشکار می‌شود.
۲۰. کدام مورد از ویژگی‌های محتوایی قرآن کریم است؟
- الف. عدم تعارض و ناسازگاری و جامعیت و همه جانبه بودن
- ب. ساختار موزون کلمه‌ها، زیبایی بیان و رسایی تعبیرات با وجود ایجاز
۲۱. از نکات علمی قرآن که «نظریه انبساط جهان» است، از تدبیر در کدام آیه شریفه مفهوم می‌گردد؟
- الف. وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ
- ب. لَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

کشف ارتباط:

کدام یک از گزینه‌های ستون سمت راست به گزینه‌های ستون سمت چپ مربوط می‌شود؟

الف. اعجاز لفظی قرآن کریم

ب. نکات علمی قرآن کریم

پ. اعجاز محتوایی قرآن کریم

ت. آیت

ث. دعوت به مبارزه

۲۲. نشانه و علامت نبوت

۲۳. انسجام درونی و هماهنگی آیات قرآن کریم

۲۴. رسایی در تعبیرات با وجود ایجاز و اختصار

به سوالات زیر پاسخ کامل دهید:

۲۵. از جنبه‌های اعجاز قرآن کریم، «اعجاز لفظی» را به اختصار توضیح دهید.

۲۶. از اعجاز محتوایی قرآن کریم، «جامعیت و همه جانبه بودن» را توضیح دهید.

۲۷. ذکر نکات علمی بی‌سابقه در قرآن کریم نشانگر چیست؟

۲۸. یکی از ویژگی‌های اعجاز محتوایی قرآن کریم «انسجام درونی» است، توضیح دهید.

پاسخ تمرین‌های امتحانی

۵ درست؛ معجزه اصلی پیامبر گرامی اسلام (ص) قرآن کریم است؛ که معجزه‌های از جنس کتاب بود.

۶ نادرست؛ ساختار موزون کلمه‌ها و جمله‌ها، و رسایی تعبیرات با وجود ایجاز و اختصار، از نشانه‌های اعجاز لفظی قرآن کریم است.

۷ درست؛ هرگاه پیامبری از سوی خداوند مبعوث می‌شد، کارهای خارق العاده‌ای انجام می‌داد که هیچ کس بدون تأیید و اذن خداوند قادر به انجام آن‌ها نبود.

۸ درست؛ از جامعیت و همه جانبه بودن قرآن کریم این است که در مورد همه مسائل مهم و حیاتی که انسان در هدایت بدان نیاز دارد، سخن گفته و چیزی را فروگذار نکرده است.

۹ قرآن کریم، آخرین کتاب الهی است که بر خاتم پیامبران نازل شده و سند (یا معجزه) نبوت ایشان می‌باشد.

۱۰ قرآن کریم هم از نظر لفظی و هم از نظر محتوایی معجزه است.

۱ الف. آیه شریفه به «انسجام درونی» که از ویژگی‌های محتوایی قرآن کریم است، اشاره دارد.

ب. قرآن کریم اگر توسط غیر خدا نازل می‌شد، قطعاً ناسازگاری و اختلاف زیادی در آن وجود داشت.

پ. یکی از دلایل انتساب قرآن کریم به خداوند (الهی بودن قرآن) عدم تعارض و ناسازگاری در آیات آن است.

۲ الف. عجز و ناتوانی همیشگی مخالفین قرآن کریم، در آوردن سوره‌ای مثل قرآن،

ب. نظریه انبساط جهان، که از نکات علمی قرآن کریم می‌باشد.

۳ درست؛ معجزات پیامبران گذشته، فقط برای مردم آن زمان قابل مشاهده بود و امروز اثری از آن‌ها باقی نمانده است.

۴ نادرست؛ هر پیامبری باید از سوی خدا معجزه‌ای بیاورد (یا کارهای خارق العاده‌ای انجام دهد) که مردم زمانش بپذیرند که وی از سوی خداوند مبعوث شده است.